

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

IV. IKERGAZTE NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2021eko ekainaren 9, 10 eta 11a
Gasteiz, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

GIZA ZIENTZIAK ETA ARTEA

**Gorputza eta artxiboak.
Erakusketen instalazioetarako
proposamen berri bat**

Garazi Ansa

77-84 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.iv.01.09>

Gorputza eta artxiboak. Erakusketen instalazioetarako proposamen berri bat

Ansa, G.
UPV/EHU
garazi.ansa@gmail.com

Laburpena

Azken hamarkadetan hainbat saiakera egin dira posizionamendu feministetatik ofizialtzat jotako narrazio hegemoniko patriarkalak zalantzan ipintzeko asmoarekin. Hauen artean azpimarragarriak direla komisariotzatik artxiboaren modus operandia erakusketa metodo gisara erabili dutenak. Nire asmoa, proposamen mota honen atzean daude helburuen eraginkortasuna lortu ahal izateko gorputzaren presentziak duen garrantzia azpimarratzea izan da, eta berau aplikatzeko metodo berri baten proposamena egitea Bracha L. Ettingerren teoria matrizialean oinarrituta.

Hitz gakoak: komisariotza, artxiboa, instalazioa, feminismoa, gorputza

Abstract

During the recent years, there have been several attempts from feminist positions to challenge the patriarchal hegemonic narratives that have been considered official. Among them, the exhibitions in which the modus operandi of the archive has been used as a method are remarkable. My purpose is to emphasize the importance of the presence of the body in achieving the objectives of those exhibitions, and for that, to propose a new curatorial method based on Bracha L. Ettinger's matrix theory.

Keywords: curating, archive, installation, feminism, body

1. Artxiboak erakusketa alorrean. Genesisia.

Alor guztietan somatzen den moduan, komisariotzaren esparruan ere joera ezberdinak izaten dira, eta badira urte batzuk eremu honetan erakusketa mota berezi batek aurretik izan ez zuen protagonismoa hartu duela: artxiboaren formatua edo modus operandiaz jabetu eta berau erakusketaren esparrura aplikatu dutenena.

Nahiz eta joera honen aurrekariak XX. mende hasierako argazkigintzen erakusketetan topa daitezkeen (Blasco Gallardo, 2002), erakusketa tipologia hau ez zen gehiegi garatu esparru honetan, eta nahiz eta artxiboarekiko interesak arte-ekoizpenen esparruan arrakasta handia izan zuen¹, 90. hamarkadaren bueltaraino jauzi egin beharra dugu haren inguruko gogoetek berriz ere komisariotzaren esparruan lekua hartu zuten arte². Hain zuzen ere, garai honetan, kritika instituzionalaren esparruan, komisariotz,a erakusketa aretoetan zerbait egin eta aldatzeko aukera eskaintzen duen praktika gisara ulertzen hasi ziren, eta definizio honen barnean, artxiboaren sorrerari eta honen aurkezpenari erakusketa aretoetan garrantzi berezia eman zitzaion (Sternfeld

---

1 Joera hau hainbat ikerlarik aztertu dute, besteak beste: Guasch, A. M. (2011), *Arte y archivo (1920-2010): Genealogías, tipologías y discontinuidades*, Akal, Madrid; Spieker, S. (2017), *The big archive. Art from bureaucracy*, The MIT Press, Cambridge eta Londres eta Schaffner, I.; Schneider, N.G.; Seelmann, C.; Winzen, M.; eta Wynne, C. (ed.) (1998), *Deep Storage. Collecting, Storing and Archiving in Art*, Prestel-Verlag, Munich.

2 Bitarte honetan, artxiboarekiko interesa bereziki arte plastikoaren esparruan garatu zen, eta artxiboaren ideiarekin inguruan sortu ziren erakusketak ere arte lan horiek aitzakiatzat hartuta buruturikoak izan ziren, eta ez artxiboaren formatuaz jabetu eta erakusketaren esparrura eta haren instalaziora aplikatu zutenak. Erakusketa hauetakoren batzuk azpimarratzearen, ondorengoak izan daitezke: Benjamin Buchlohk lehenik München eta jarraian New Yorkeko P.S. Iean eta Seattlen aurkeztutako *Deep Storage. Collecting, Storing, and Archiving in Art* (1997); Hans-Peter Feldman artista eta Hans Ulrich Obrist komisarioaren artean antolatutako *Interarchive*, Lüneburgeko unibertsitateko arte espazioan aurkeztua (1999); edo Okwui Enwezorrek New Yorkeko *International Center of Photography* komisariatutako *Archive Fever: Uses of the Document in Contemporary Art* (2008) besteak beste.

eta Zijak, 2012), eredu tradizionalagoak apurtuaz, aukera interesgarriak proposatzeko ahalmena izan zezakeen erakusketa tipologia berri bati ateak irekiaz. Izan ere, tipologia berri honek, ordura arte arte erakusketen eremuan betiketutzat jotako hainbat parametro zalantzan jarri eta eraldatzeko aukera eskain zezakeen. Eta hain zuzen ere, garai honetatik aurrera, feminismoetatik burututako erakusketetan bereziki erabiltzen hasi ziren joera izan da honakoa.

Baina zein izan ziren joera honen arrazoiak eta hura erabiltzeko helburuak? Haiekiko eraginkorra al zen benetan tipologia honen erabilera? Iraganaren berrirakurketaren beharrari lotutako joera izan zitekeela zirudien, eta beraz historiaren diskurtso tradizional eta patriarkalak desafiatzeko estrategia gisara, komisariotzatik erabil zitekeen trena eraginkorra izan zitekeela. Honela bada, ikerketa honen helburuak erakusketen bidez diskurtso tradizionalak zalantzan jartzeko aukerak aztertzean datza, eta bestetik, horretarako erabiltzen diren teoria eta praktiken arteko loturak ikertzea. Horretarako ordea, lehenik eta behin, artxiboen eta feminismoen arteko lotura ulertzea ezinbestekoa da.

2. Erakusketa eta artxiboak feminismoetatik. Begirada berriak

Feminismoek artxiboetan fokua ipini izana ez da ausazko kontua, artxiboak duen definizio tradizionalaren arabera, historiaren eraikuntzarako erabilitako dokumentuen mantentze-sistema gisara ulertua izan baita, eta gainera, historiari egiantzekotasuna emateko gaitasuna baitute (Spivak, 1985). Horren ondorioz, artxiboak iraganarekiko narrazio zehatzak sortzeko eta haien egiantzekotasuna justifikatzeko erabili izan diren sistemak dira.

Honela bada, jada bigarren olatu feminista artxiboetara oztoporik gabeko sarbidea izateko eskubidearen aldeko aldarrikapenak egiten hasi zen (Ridener, 2009). Ez hori bakarrik, historia patriarkalaren bermea ahalbideratzen duten egiturak zalantzan jartzeko asmoz, artxibo berriak eratzen ere hasi ziren, joera honek azken urteetan are eta indar handiagoa hartu duelarik. Izan ere, artxibo berriak sortzea memoria ofizialetik sistematikoki baztertuak izan diren historiak azaltzeko eta babesteko modua eskaintzen du, kontra-memoriak sortzeko, eta beraz, baita narrazio hegemonikoen aurka borrokatzeko ere (Sánchez, 2017).

Baina artxiboak sortze hutsa nahikoa al da? Salloumek argi dio, ezetz. Bere hitzetan, ekintza hauek burutzea fedezko jarduera baten parekoa da, ez haien mantenuari soilik begira, baizik eta bereziki etorkizunean norbaitek haiek erabiliko dituela pentsatzeari dagokionez (2006). Hala ere, fede kontua baino, esan daiteke erronka kontua litzatekela gehiago, izan ere, artxiboen bisita horiek benetan gauzatzeko, aukerak eskaini behar baitira, argi izanik, horretarako, artxiboaren definizio eta espazio tradizionalak alde batera utzi beharko direla. Eta hain zuzen ere, aukera berri horiek bermatzeko eremurik aproposena artearen testuingurua izan daiteke, bereziki komisariotza-praktiketarik burututako proposamenena.

Izan ere, artxibo bat instituzio itxi batean ipini ordez museo bateko erakusketa areto batean erakusgai jarrita, sortutako artxiboak eta haien bitartez transmititu nahi diren narrazio berriek ikusgarritasun gehiago lortzen aukera dute. Eta ikusgarri izatea, berebiziko garrantzia duen pausua da legitimazio sistemen barnean sartu ahal izateko, hain zuzen, iksuten ez den horren existentzia frogatzea, eta beraz hura legitimatzea askoz ere konplexuagoa baita (Barcenilla, 2016).

Dena den, ezin ahaztu daiteke ikusgarritasunak auzi bikoitz bat dakarrela, eskaintzen duen presentziaren truke, ikusgarria eta publikoa dena, ordena, legea, kontrola eta zelataren arautze sistemaren barnean sartzen baita, bere edukiaz desjabetu eta erabat ezeztatua izateko arriskuarekin (Phelan, 2003). Honela, ikusgarritasunaren izate bikoitz honek dakarren trampa sahiesteko asmoz, ez dira gutxi ikusgarritasuna eta ezkutatzearen arteko oreka edo balantza bilatzeko helburua izandako ahaleginak feminismoetatik. Estrategia hau Barcenillak zeharrargitasunaren estrategia gisara izendatu du (2016), eta artxiboen erakusketak ere joera honen barnean sar ditzakegu zalantzarik gabe. Izan ere, artxiboa nahiz eta bere osotasunean multzokatze handi bezala ikusten den, Foucault (2002) eta Derridaren esanetan (1997), ezinezkoa da bere xehetasun guztiak banan-banan ezagutzea eta aztertzea, sortzen duen

enuntziario kuantitate mugagaitzagatik, ezaugarri honek, sistema babesean eta erdi ezkutuan mantentzen duelarik kontrolagaitz bilakatzearekin batera.

Bestetik, ezin daiteke ahaztu artxiobaren egiantzekotasunaren printzipioa (Osborne, 1999), zeina gainera museo bateko erakusketa areto batean ipiniaz, oraindik eta gehiago azpimarratzen eta indartzen baita, instituzio hauen funtzio nagusietariko bat beren genesitik unibertsaltzat eta egiazat jotzen den ezagutza eta diskurtsoak hedatzea eta legitimatzea izan delarik (Bennet, 1998). Honela bada, badirudi artxiobak erakusketara aretoetara eramanez, izaera hertsiko kanonak zalantzan ipintzen dituzten bestelako ikuspegi eta narrazioak legitimatzeko modua legokeela (Pollock, 1999), modu bikoitz batez gainera.

Honela bada, artxiobak eskaini litzakeen aukera guzti hauek ezagutu ostean, erraz uler daitezke, azken urte hauetan posizionamendu feministetatik artxioba erakusketa-metodo gisara erabiltzera eramandako arrazoi zergatiak.

3. Urrutira joan gabe

Ez da urrutira joan beharrik feminismoaren ikuspuntutik burututako komisariotza proiektuak bilatzera, hainbat eredu topatu baititzaiegu Euskal Autonomia Erkidegoaren testuinguruan bertan ere. Baina aipatu beharrekoa da, bertako testuinguru ezin dela zuzen-zuzenena artearen mendebaldeko testuinguru orokorrarekin konparatu, eta are gutxiago eremu anglosaxoia eta feminismoaren artean emandako harremanarekin. Izan ere, joera hau hainbat hamarkada beranduago hasi baitzen agertzen gurean. Mota honetako erakusketak jada Europan 90. hamarkadaren bueltan hasi baldin baziren plazaratzen, bertara 2000. urtearen bueltan iritsi baitziren³.

Mugarria *Re. Act. Feminism #2: A performing archive* izan zen, Bettina Knaup eta Beatriz E. Stammerrek komisariatua, atzerrian taxututako erakusketa izan arren, proiektuaren lehen instalazioa Gasteizko Montehermoso jauregian burutu zena 2011. urtean; honen nukleoa feminismoatik, genero ikuspegitik eta *queer*aren perspektibatik egindako performance ezberdinen erregistroz osaturiko bilduma bat izan zelarik.

Geneologia honetan hurrena, 2016an Donostiako Tabakalera lekutu zen *Anarchivo sida* izan zen, Equipo rek komisariatutako eta artxiobaren forma hartu zuen erakusketa; haren helburu nagusia GIB/Ihesaren inguruko ekoizpen kultural bisual eta performatiboa analizatzea, identifikatzea eta biltzea izan zelarik, bereziki Chile eta Espainiako testuinguru eta kasuetan zentratuaz (Arriola, Garín eta Valdés, 2016).

Eta azkena berriz, instituzio berean gauzatutako proiektua *Kearen artxiobogileak izan zen*, 2016 eta 2019. urteen artean burutua. Kasu honetan Tabakalerako bitartekari taldearen, -Leire San Martín eta Ana Revuelta-, Sahatsa Jauregi eta hainbat zigarrogilaren artean eraman zen aurrera eta helburua Tabakalerako fabrikako kontakizuna transmititzeaz gain, iragana eta orainaldiaren arteko hausnarketa bideratzean zetzan zigarrogileen bidez.

Erakusketa guzti hauek hala eta guztiz ere, helburu komun bat zuten, eta hori zera zen, aurretik aipatutako ideiekin bat eginik, artxiobaren tradizioaren eredu eta narrazio historiko hegemoniko ezberdinak zalantzan jartzeko asmoa, artxiobaren sekretismo, iluntasun eta izaera itxiarekin apurtzeko eta kontra-historio ezberdinak plazaratzeko intentzioaren bidez. Honela bada, helburu horiek lortzeko artxiobaren erabilera erakusketa aretoetan eraginkorra zen hala ez egiaztatzeko, beharrezkoa izan zen haien instalazioak sakonean aztertzea.

---

3 Hala ere, azpimarratzekoa da, nazioarteko testuinguruan gertatu bezala, euskal testuinguruan ere artxiobaren erabilera lehenik eta behin praktika artistikoaren eremuan eman zela eta komisariotzaren praktikan ia hamarkada bat beranduago txertatu zela. Erreakzioa-Reacción kolektiboak 1994. urtean publikatu zuen lehen fanzinean topatzen dira ildo honetan artxiobaren ideien inguruan egindako lehen saiakeraren arrastoak, emakume artisten ikusgarritasuna lortu nahian 290 izeneko zerrenda osatu zutenean bertan. Baina beste hainbat proiektu ere aipatu daitezke: Pripublikarrak kolektiboaren *Optikak* eta *Galleterak* eta bereziki Saioa Olmo eta Haizea Barcenillak garatutako *Wiki-historiak* izan daitezkeelarik esanguratsuenak.

3.1. Instalazioei begira

Nahiz eta esparru teorikoan, aurretik aipatutako asmo guzti horiek plazaratu, behin erakusketa proposamenen instalazioak aztertu ostean, argi gelditu da feminismoak artxibotik espero zituen aukera guzti horiek bermatzeko hainbat zailtasun sortzen direla. Izan ere, gehienek ez baitute komisarioek espero bezain ongi funtzionatu.

Zailtasun honen gako garrantzitsuenetarikoa bat, honela, erakusketa aretoetan bertan topa dezakegu. Espazio berezi hauek, bertan erakusgai ipintzen den objektu orori zuzen-zuzenean eragiten baitiote modu batera edo bestera, eta artxiboa ez da noski salbuespena izango. Artxiboa eta berari dagozkien dokumentuak erakusketa espazio batean instalatzeak historikoki artxibo hitzak izan ditzakeen hainbat konnotazio eta karga epistemologiko desaktibatzea dakar, zuzen-zuzenean indexazio, katalogazio eta arkontearen irudiarekin amaituaz. Egiantzekotasuna azpimarratzen zaio eta baita ikusgarritasuna ere bermatu zeharrargiaren estrategiaren bidez. Eta gertaera hauek direla eta, hainbatek lekualdatze huts hau egitea, artxiboaren aktibazioarekin lotu izan dute.

Eraldaketa hori burutzea ordea, ez da dirudien bezain eraaza eta sinplea, haren aktibazioa eraginkorra izateko, eta beraz, haren bidez narrazio hegemonikoak eta ezagutza sistema tradizionalak zalantzan ipintzeko, artxiboak tresna gisara funtzionatzea beharrezkoa baita. Ondorioz, ez da nahikoa artxiboa aretoan erakusgai ipintzea, artxibo batek eta bertan dauden dokumentuek beraien kasa ez baitute narratibarik sortzeko edo aldarrikatzeko ahalmenik, eta hori dela eta tresna gisara haren funtzionamendua bermatzea beharrezkoa izango da (Zilbeti, 2010).

Baina artxiboa ez da erramienta magiaz bilakatzen, eta are gutxiago erakusketa aretoak diren bezain espazio kontrolatu eta arautuetan aurkeztuaz. Objektu bat tresna bilakatu dadin, ikusleen jarreran aldaketa drastiko bat eman beharra dago. Izan ere, beren jarrera pasiboa alde batera bota, bisitari-behatzaile izateari utzi, eta horren ordean agente aktibo bilakatu beharko baitute, hau da, artxiboaren benetako erabiltzaile. Jokabide hau aldatzea ordea, ez da hain erraza. Batetik, museoan izaera birdefinitzeko lukeelako aldaera honek; eta bestetik, horretarako bisitariak espazioan izan ditzaketen sentazioak kontuan hartu behar direlako erakusketaren instalazioa diseinatzerako garaian, komisariotza esparruko metodologia tradizionalak kontuan hartu ohi ez dutena obren disposizioa eta euren artean sor daitezkeen harremanetan soilik zentratzen direlarik.

Hau dela eta, artxiboen erakusketen instalazioak burutzerako garaian, gehienetan, instalazioaren logika komisarialaren baitan bisitariak ez dira kontuan hartzen, eta horren arrazoiaren beste jatorrietarikoa bat, komisarioek artxiboen kontzeptuak ulertzeko hautatutako teorian egon daiteke. Izan ere, diskurtso kuratorialak sortzeko komisarioak oinarritzen diren teoriak ere berebiziko garrantzia baitute instalazio hauei forma ematerako garaian. Kasu honetan, joerarik nagusia horretarako Foucault eta Derridaren teorian oinarritzea izan da, eta hauetan artxiboa modu isolatuan aztertzen da, elementu bakan gisara, objektibitatezko posizio batetik egindako analisia izango bailitzan, gorputza eta pertsonak -erabiltzaileak azken finean- alde batera utziaz eta sistemaren ikuspegi teoriko eta metaforiko-teknologikoetan zentratuaz bereziki.

Baina ezin dezakegu ahaztu artxiboa gizakien arteko bitartekotza sistema bat dela (Blasco Gallardo, 2010), eta beraz, ez duela inolako esanahirik eta zentzurik norbanakoek haiekiko esperientzia subjektiborik izan ezean (Mbembe, 2015). Are gehiago, Agambenen arabera, artxibo bateko enuntziatuen sorreraren giltza testiguan legoke. Esatea eta ez esatearen aukerak subjektuarengan ez beste inorengan ez baitago, subjektua bera delarik esan daitezkeenaren eta esaten ez den horren arteko giltza (2005).

Honek beste behin ere argi uzte du, artxiboak aktibatzeke eta enuntziatuak sortzeko gakoa bisitarien gorputza dela, eta beraz, berriz ere argi uzten du logika komisarialaren barnean, eta bereziki instalazioei dagokienez arreta ipini beharreko elementu garrantzitsuetarikoa dela. Honela bada, gorputzaren osotasuna alboratu eta instalazioak joera tradizionalak jarraituaz

begientzat zuzendurik egiten diren erakusketetan, haietan instalatzen den artxiboa aktibatzeke arazoak sortzen dira.

Modu honetan, eta feminismitik diskurtso eta narrazio berriak eratzeko asmoarekin sortzen diren artxibo hauek, bestelako diskurtso teoriko eta instalazio logikak erabiltzea ezinbestekoa dutela argi gelditu da. Nahiz eta artxibo horiek erakusketa aretoetara igaro logika tradizionalak jarraituaz instalatuz gero, artxibo horiek ez baitira inolaz ere aktibatuko eta lekualdatze huts horrek artxiboaren izaerari ez dio inolaz ere eragiten feminismoetatik bilatzen diren helburuak lortze aldera. Hori dela eta, Bracha L. Ettingerren teoria matrizialean oinarrituriko proposamen teoriko berri bat garatu dut, artxiboak erakusketa aretoetan aktibatzeke helburua duten komisariotza proiektuetan instalazioak burutzeko metodologia gisara balio dezakeena gorputza aintzat hartuaz.

4. Proposamen berri bat gorputzetik.

Ettingerrek garatzen duen teoria matrizalaren arabera, subjektua femenino-maternal-matrizialeatik deskribatzen du, sostengatzen dugun eta sostengatzen gaituen sare baten zati gisara. Ideia honen bidez, gizakion arteko erlazio eta loturen komplexutasuna plazaratzen du.

Honela bada, erlazioetan oinarritutako teoria hau izango da artxiboen kontzeptura aplikatuko dudana, aurrez esan bezala, artxiboak azken finean, gizakion arteko bitartekotza sistemak baitira, eta ondorioz haiekiko dugun erlazioa harreman sisteman oinarriturik dago. Honela bada, Ettingerren teoria aplikatuaz, artxiboak ere, aktibatzeke, alegia funtzioan ipintzeke, sostengatzen ditugun eta sostengatzen gaituzten sistema gisara ulertu beharrak ditugu; edo are gehiago, haiek aktibatzeke, gorputzarekin eta gorputzetik artxiboaren zati diren dokumentuak sostengatzea beharrezkoa bilakatuko da, era berean dokumentu horietako edukiek gu ere sostenga gaitzaten, modu horretan enuntziazio berriak sortu eta artxiboaren edukia benetan aktibatzeke.

Teoria honek gainera ez du soilik artxiboa aktibatzeke beharrezko ekintzak zein liratekeen azaleratzea ahalbideratzen, baizik eta baita ekintza horiek burutzeko, alegia gorputzak erakusketa aretoetan aktibo bihurtzeko -azken finean dokumentuak sostengatzearen ekintzen bidez bisitariak erabiltzaile bihurtu eta hauen paradigma aldaketa suposatuko baitu-beharrezkoak izango diren elementuak identifikatzea ere, instalazioak burutzerako garaian kontuan hartu eta haiei erreparatzeko. Aipatutako elementu hauek hiru izango dira: konfiantza, zaugarritasuna eta sostengua edo zaintza.

Batetik, konfiantzazko espazio bat sortzea beharrezkoa izango da gorputzek espazioan gorputz gisara jokatzeko aukera izan dezaten. Bestela, erakusketa espazio tradizionalak arauak jarraituaz, soilik begiak eta begirada erabiltzen jarraituko dute bisitariak haietan, eta ondorioz ez dira ausartuko dokumentuak euren eskuekin hartzeko pausua ematera. Bestetik, zaugarritasunaren ideia ere mahai gainean ipini beharrezkoa da, kontzeptu hau gainera bi norantzatan aplikatu behar delarik. Batetik, ikusleak zaugarri bihurtu beharko dituzte beren buruak, alegia, geure buruak babesteko erabiltzen ditugun hesiak desegin beharko ditugu. Eta bestetik, erakusketa aretoetako dokumentuak ere zaugarri bilakatu beharko ditugu, haiek babesteko erabiltzen diren edonolako tresna eta tramankuluak, izan beira-arak, sokak... ezabatuz instalazioti; modu honetan soilik izango baita elkar eragite eta harreman fisikoak zein afektiboak barneratzeko benetako aukera. Eta azkenik, ezin ahaztu dezakegu sostengatzearen edo elkarrekiko zaintzaren presentzia, elkar eragite eta harreman horiek kalitatezkoak izan daitezen beharrezkoa izango baita beraz.

Modu honetan, Ettingerren teoria matriziala oinarritzat hartuaz, beraz, badirudi teoriarik behintzat edozein gorputzen performatibitateari leku emango litzaiokeela erakusketa aretoetan, eta artxiboa aktibatzeke aukera eskainiko litzatekeela ondorioz. Hala eta guztiz ere, eta proposamena esparru teorikoan soilik gelditzearen arriskua alboratuta, esparru errealean haren eraginkortasuna frogatzeko asmoz, bi proiektu edo erakusketa proposamenen bidez martxan jartzeko aukera izan nuen. Batetik, *Gorputz_grafiak. Memoria feministaren marruak*

erakusketaren bidez, zeina Iruñako Condestable Civivox espazioan burutu baitzen 2018an; eta bestetik, *Hemen dira igeri egindakoak. Tururu* erakusketaren bidez. Azken hau Bilboko Azkuna Zentroan gauzatu 2019. urtean. Erakusketa proposamen bakoitzak izandako ezaugarri partikularrak zirela eta, Ettingerren teoria ezin izan zen zehatz mehatz praktikara eraman, baina ikerketaren helburua emaitza zehatz eta lotesleak topatzea ez zenez, etorkizuneko komisariotza-proposamenetarako instalazio mota ezberdinek -tradizionalek zein metodo berri honetan oinarritutakoek- publikoarengan sor zitzaizketen jokabide-joerak identifikatzeko eta analizatzeko lehen hurbilketarako baliagarriak izan ziren hala ere.

Teoria matriziala artxiboen erakusketen instalazioetan modu praktikoan aplikatu ondoren, argi eta garbi gelditu da teoria honek esparru jakin honetan eskaini ditzakeen aukerak, nagusiena artxiboaren izaeran bertan egonik. Izan ere artxiboak modu tradizionalan instalatuak izan diren proposamenetan, nahiz eta haien edukia feminista izan edo ikuspuntu feminista batetik sortua izan, sistema bera eta haren erabilerak ez zuen inongo eraldaketarik jasotzen. Aldiz, instalazio modu berri honek, sistema beraren izatean ere errotiko eraldaketa bat sortzeko aukera eskaintzen du, artxiboa bera, artxibo feminista bilakatuaz. Izan ere, modu honetan, batetik museoetako erregulazio sistemak -espazio hauek bisitatzeko modu tradizionalak alegia-, zalantzan jartzeko gaitasuna dute. Instalazioak berak bisitariak erakusketara aretoetan hartu ohi duten behatzaile utsaren jarrera aldatzeko aukera erreala eskaintzen baitute, eta honek, bisitarien paradigma erabat eraldatzen du, behatzaile izateari utzi eta erabiltzaile bihurtuaz. Eta gainera, ezagutza berriak gorputzetik gorputzera barneratzeko aukera eskaintzen du, ezagutzaren barneratze modu hegemonikoak ere kolokan ipiniaz -bereziki begia eta burua edo burmuinari lotutakoak izan direnak-. Hala eta guztiz ere, instalazioen erabateko egokitasuna lortzea erakusketara hurbiltzen diren bisitari guztiekiko oso egiteko konplexua dela ere argitara atera du aplikazio praktiko honek; bereziki bisitarien artean bertan dauden dokumentu eta edukiekiko izan dezaketen harremanean hauen haien ikasketa mailak eta generoak eragin zuzena duelarik.

5. Ondorioak

Ikerketa honetan, nire interes fokua posizionamendu feministetan oinarritutako proiektuetara zuzendu da, bereziki esparru honetan erakusketa tipologia honek azken urteetan izandako arrakastaren eta hedakuntzaren zergatietan eta haren ezaugarrietan sakontzeko helburuarekin.

Arrakasta horren gakoak, artxiboak teorian behintzat eskaini litzakeen aukeretan topatu ditut. Feminismoek historia patriarkalak ontzat emandako diskurtso bakar, totalitario eta absolutisten bidez transmititzen den ezagutza hori, eta hura babesten dituzten sistemak zalantzan ipintzeko asmoekin erabili baitute erakusketa tipologia hau. Izan ere, kontra-memoriak azaltzeko aukera ahalbideratzeaz gain, artxiboak izatez duen egiantzekotasun printzipioa, erakusketa aretoetara eramanda, hura bikoiztea lortzen baitute era berean, narrazio berri hauei legitimazioa atxikiaz.

Dena den, eta nahiz eta teorikoki posizionamendu feministetatik erabiltzeko tresna ia perfektua iruditu, ikerketa honen bidez argi gelditu da erakusketa tipologia honen eraginkortasuna ziurtatzeko, erakusketen instalazioek berebiziko garrantzia hartzen dutela eta zenbait baldintza bete behar dituztela horretarako. Horietan garrantzitsuenetarikoa, artxiboak aretoan duen presentziaren nolakotasuna izango da, honek, bisitariak izango duen harremana baldintzatuko baitu, eta beraz publikoa aktibatzeke eta ondorioz artxiboa bera ere aktibatzeke ezinbesteko elementua izango da.

Bestetik, komisarioek beraien instalazioak burutzerako garaian, hautatzen dituzten teoriak ere berebiziko garrantzia hartzen dutela argi utzi du ikerketak. Kasu honetan, Foucault eta Derridaren teoriak jarraituaz, komisarioek artxiboak elementu isolatu gisara ulertaraztera eraman baitzituen, gizakiok harrekiko dugun interakzioa kontuan hartu gabe bertatik ezagutza sortu eta zabaltzeko orduan eta gorputzak ekuaziotik kanpo utziaz.

Honela bada, feminismoetatik garatutako proiektuetan artxiboen instalazioak diseinatzeko diskurtso teoriko eta instalazio logika berriak erabiltzea ezibnestekoa bilakatzen da, bereziki, gorputzaren presentzia osoa kontuan hartuta instalazioak birpentsatzekoa.

Hutsarte horri lehen erantzun bat eman nahian, Bracha L. Ettingerren teoria matritzialean oinarritutako ekarpena proposatu dut, zeina bereziki konfiantza, zaurgarritasuna eta sostengua edo zaintzaren kontzeptuetan oinarritzen den, eta praktikara eramanez, haren baliogarritasuna frogatu den. Dena den, azpimarratu beharrekoa da erakusketa, proiektu eta espazio bakoitzak bere berezitasun propioak izanik, proposamen teoriko hau, hitzez hitz errepikatu beharrezko jarraibidez osatua baino, iparrorratz gisara funtzionatzen duen gidalerroen aurkezpena dela.

Tipologia honetako proiektuen instalazio mota ezberdinek, espazio, ikasketa maila eta genero ezberdinekiko ere modu ezberdinean funtzionatzen dutela ere agerian gelditu da ikerketa praktikokoaren bidez; instalazioen ekuazio unibertsal eraginkor eta perfekturik ez dagoela agerian utziaz eta beraz, instalazioen erabateko egokitasuna lortzearen konplexutasun maila altua agerian geldituaz. Ondorioz, esparru honekiko ikerketa eta inguratzeen garrantzia ere begien bistan gelditu da.

Ettingerren teoriak artxiiboak ardatz dituzten erakusketen instalazioetan aplikatzeak eduki feministako artxiiboak artxiibo feminista bilakatzeko aukera ahalbideratzen du. Museoetako erregulazio sistemak zalantzan ipiniaz eta bisitarien paradigma aldatuaz, sistema hauek aktibatu eta haietatik sortzen diren ezagutza berriak gorputzetik gorputzera barneratzeko atea irekitzen du. Izan ere, argi gelditu baita, eduki feministako artxiiboak sortzeaz gain, haiek aktibatu eta modu eraginkorrean funtzionatzeko, museoen barruan ere espazio edo testuinguru berri feministak sortu behar direla, zeina Ettingerren teoria jarraituaz eta artxiibo feministak sortuaz ahalbidera daitekeen.

Honela bada, ikerketa hau, artxiiboaren formulazio, kontzeptualizazio eta hurbilketan ildo berri bat irekitzeko proposamena da, teoria feministetatik eta gorputzetik abiatuta, diskurtso hegemonikoak zalantzan jartzeko eta enuntziatu, historia eta ezagutza sistema alternatiboak ahalbideratzeko, erakusketa, erreminta eta metodo eraginkor gisara erabilgarria izan dadin.

6. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Ikerketa honek etorkizunean aztertzeke dauden hainbat ate eta norantza berri irekitzen ditu, bereziki Ettingerren komisariotzaren esparrura aplikatzeak ekar ditzakeenak. Hain zuzen ere, ezagutza esparru honetan ikerketa berrikin jarraitzeko beharra azaleratzen baitu. Honela bada, komisariotzaren rola eta egitekoa ere birpentsatzeko tresna ezin interesgarriagoa izan zitekeen, hain zuzen ere komisariotzaren egitekoa ere harreman ezberdinak gauzatu eta sortzean baitatza besteak beste. Baina, proposatutako metodo berriak instituzioen politikarekin ere zuzen-zuzenean jotzen du, eta ondorioz, honi lotuta instituzio ezberdinen joera aztertzeke beta ere ematen du, baita publikoarekiko erakusketa aretoetan sortzen diren harremantzeko espazio berriak eta museoen bestelako funtzio eta egoteko moduak identifikatzeko ere.

7. Erreferentziak

- Agamben, G. (2005): *Lo que queda de Auschwitz. El archivo y el testigo*. Homo Sacer III. Pre-textos, Valentzia.
- Ansa Arbelaz, G. (2020): *Gorputzetik gorputzera. Artxiiboak erakusketa aretoetan*. (Doktore tesia), Euskal Herriko Unibertsitatea, Gasteiz.
- Arriola, A; Garín, N. eta Valdés, L. (2016): “Anarchivo Sida” in Uriarte, J. (koord.), *Orriak 3*, Tabakalera, Donostia, 20-27.
- Barcenilla, H. (2016): “Rompe la ventana. Exposición y ocultación en Exhibition 19 de Señora polaroiska”, in Peyraga, P.; Gautreau, M.; Peña Ardid, C. eta Sojo Gil, K. (ed.), *La imagen translúcida en los mundos hispánicos*, Orbis Tertius, Bruselas, 491-512.
- Bennet, T. (1998): *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*, Routledge, New York.

- Blasco Gallardo, J. (2002): "Notas sobre la posibilidad de un Archivo-expuesto" in Blasco Gallardo, J. eta Enguita, N. (ed.), *Culturas de archivo*, Fundació Antoni Tàpies, Universitat de València eta Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 55-73.
- , (2010): "Ceci n'est pas une archive" in Estévez González, F. eta De Santa Ana, M. (ed.), *Memorias y olvidos del archivo*, Organismo autónomo de museos eta Centros del excmo. cabildo insular de Tenerife, Centro Atlántico de Arte Moderno eta Outer ediciones, Gran Canaria, Tenerife eta Madril, 11-29.
- Borja-Villel, M. (2011): "Hacia una nueva institucionalidad", *CARTA. Revista de pensamiento y debate del Museo Nacional de Arte Reina Sofía*, 2, udaberria-uda, 1-2.
- Derrida, J. (1997): *Mal de archivo. Una impresión Freudiana*, Trotta, Madril.
- Ernst, W. (2013): "Aura and Temporality. The insistence of the Archive", *Quaderns portàtils*, 29, MACBA Bartzelona. https://img.macba.cat/public/uploads/20131220/QP_29_Ernst_F.pdf (2018.03.06an kontsultatua).
- Foucault, M. (2002): *La arqueología del saber*, Siglo veintiuno editores, Buenos Aires.
- Mbembe, A. (2015): "The power of the archive and its limits" in Dyangani Ose, E. (ed.), *A story within a story within a story...* Göteborg international Biennial for Contemporary Art eta Art and Theory, Stockholm, 16-25.
- Osborne, T. (1999): "The Ordinariness of the Archive", *History of the human Sciences*, 12, 51-64. https://blogs.commons.georgetown.edu/modernities-working-group/files/2013/07/osborne_ordinariness-of-the-archive.pdf (2020.01.08n kontsultatua).
- Phelan, P. (2003): "Broken symmetries: memory, sight, love" in Jones, A. (ed.), *The feminism and visual culture reader*, Routledge, Londres, 105-115.
- Pollock, P. (1999): *Differencing the Canon. Feminist Desire and the Writing of Art's Histories*, Routledge, New York.
- Ridener, J. (2009): *From poders to postmodernism. A concise history of archival theory*. Litwin Books, Minnesota.
- Salloum, J. (2006): "Sans titre/Untitled: The video installation as an active archive, 2006", in Merewether, C. (ed.), *The archive. Documents of Contemporary Art*, Whitechapel Gallery eta The MIT Press, Londres eta Cambridge, 185-193.
- Sánchez, J. A. (2017): *Cuerpos Ajenos. Ensayos sobre ética de la representación*. Ediciones de la universidad de Castilla La Mancha eta La uña rota, Segovia.
- Spivak, G. C. (1985): "The rani of Simur: An essay in reading the archives", *History and Theory*, 24 lib., 3, urria, 247-272.
- Sternfeld, N. eta Zijak, L. (2012): "What comes after the show? On Post-Representational curating" in Borčič, B. eta Nabergj, S. (ed.), *Dilemas of Curatorial Practices. World of Art Anthology*, Ljubljana, 62-64.
- Zilbeti, M. (2010): *Emakume artisten elkarlanerako joera eta emakumeen mugimendu antolatuekin harremanak*. https://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_bekak/es_def/ad-juntos/B-3_2010.pdf. (2018.03.10ean kontsultatua).

8. Eskerrak eta oharrak

Lan hau 2020ko urriaren 30ean defendatutako *Gorputzetik gorputzera*. Artxiboak erakusketa aretoetan doktore tesitik eratorritakoa da.